

ZATIAHNIME NA HLBINU!

Slovenská literatúra pre deti a mládež 2011

Timotea VRÁBLOVÁ sa narodila 8. júna 1968. Je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17. – 18. storočia. Detskú literatúru a psychológiu detského diváka prednáša na Vysokej škole múzických umení. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže. Je prezidentkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY.

Aj s vročením 2011 vyšlo vyše osemdesiat titulov pôvodnej tvorby pre deti a mládež.

Pripomínajú mi listy so snahou osloviť príjemcu. Niektorým však chýba adresát. Pri iných je to možno aj zámer. Ako takéto „listy“ – knižky skončia? Ale našla som aj tie osobné, ktoré si človeka, takpovediac, ulovia na večnosť. Bytostne totiž k nemu patria.

Do vlastných rúk adresáta

Básnická skladba **Daniela Heviera Vianočná pošta** (Trio Publishing) je kontemplatívne ladená, čo je v Hevierovej tvorbe pre deti nová poloha. Autor vhodne využíva kombináciu reflexívnej a epickej línie. Úvahy „vkladá do úst“ rozprávača troch príbehov, ktoré sú podkladom troch listov čitateľovi, troch básnických epištôl na tému vianočného daru. Dotýkajú sa citlivej otázky: kto alebo čo môže zachrániť „oslepené“ ľudské srdce? Prirodzene plynúci hevierovský jazyk pôsobí autenticky, nenútené a zrozumiteľne aj pre mladšie vekové skupiny čitateľov. A to napriek zložitosti problematiky. Hevierova poetika je budovaná smerom dovnútra, introspektívne.

Prvá epištola je zamyslením sa nad témou dávania a nad hodnotou daru. Autor svoje úvahy odvíja od príbehu, osobnej skúsenosti otca, pisateľa epištôl. Na Vianoce dostáva od detí obyčajné pero. Je to veľa? Málo? Zaslúžil by si viac? Ako však odhadnúť veľkosť daru? Ako nájsť ten pravý vianočný dar? Aké to bolo, keď bol dieťaťom on? Akú mal vtedy on predstavu o vianočnom darčeku?

Epická línia je nosnou aj v druhej epištole. Je zároveň reflexiou starovekého biblického príbehu o narodení Ježiša Krista. Teda udalosti, ktorá sa stala východiskom vianočného obdarovania: Boh sa podelil s ľuďmi o svojho syna. Je LÁSKA aj dnes prítomná uprostred hory vianočných darčekov?

V tretej epištole vytvára autor akýsi variant k spomínanému biblickému príbehu: otec utečie pred prázdnotou Štedrého večera do tmavých ulíc. Tam sa stretne s opusteným chlapčekom, Kristom. Našiel už svoj dar?

V tejto skladbe sa opäť prejavilo Hevierovo majstrovstvo preniesť veci „vysoké“ do podoby blízkej nášmu každodennému životu bez toho, aby sa stali banálnymi, zjednodušenými.

Knižka **Jána Uličianskeho Analfabeta Negramotná** (Trio Publishing) je v podstate tiež vianočnou rozprávkou. Jej protagonistkou je jedenástočné dievča, Betka Bábiková – Beta Analfa-

beta – ako ju od zúfalstva začala nazývať jej stará mama. Betka sa totiž všemožne snaží bojovať už v zárodku proti všetkému, čo by len trochu naznačovalo jemnosť, nehu, teda vlastnosti príznačné jej menu. Jej sebadeštrukčné sklony vychádzajú z vnútorného zranenia. Žije v neúplnej rodine (mama, stará mama). Svojho otca nikdy nevidela. Vie o ňom len to, že je to nezodpovedný motorkár. Tesne pred Štedrým večerom ujde z domu. Po prvýkrát v živote sa ocitne v knižnici. Osobne sa stretáva s postavami príbehov, o ktoré vlastne nečítaním prišla. Vďaka nim začína vnútorne rásť. Z opusteného, odmietnutého malého dievčatka sa mení na skutočne jedenástočnú Betku.

Uličiansky rozpracováva zápletku pomocou jedného zo svojich obľúbených prostriedkov – pracuje s intertextualitou. A dôvtipne. Majstrovsky imituje jazyk postáv z príbehov a dokáže ich preniesť do toho Betkinho tak, že v ňom pôsobia nielen funkčne, ale aj vierohodne.

Postavy z príbehov reprezentujú knižky pre rozdielne vekové skupiny. Betka s nimi zažíva dobrodružstvá a postupne rieši i vlastné problémy.

V knihe **Venussha (Ťažký týždeň). Komiksový román pre tínedžerov a ich polutovaniahodných rodičov** (Edition Ryba) sa **Juraj Šebesta** pokúsil preskúmať nové možnosti autentizácie rozprávania, blízke dnešnému dospievajúcemu čitateľovi. Trinástočná Lucia podáva správu o svojom „ťažkom“, ale v skutočnosti len bežnom týždni. Patria k nemu typické tínedžerské problémy: prehnane starosti s narodeninovou párty, vzťahové problémy, „vrúčne“ citové poryvy voči škole a učeniu, trampoty so svojráznymi a občas menej chápanými rodičmi.

Kompozícia textu sa podobá na priestorovú koláž. Jednotlivé prvky fungujú vo viacerých významových a výrazových kontextoch. Prepájajú sa žánre: komiks sa prelína s prozaickým textom a s pasážami, ktoré pripomínajú dramatizovaný prehovor. Priestorovosť, scénickosť je v tomto románe príznačná. Príbeh je navyše aj silne dialogizovaný.

Silnou stránkou románu sú postavy. Sú životné, svojrázne, plasticky vykreslené. Šebesta príznakovo a funkčne využíva slangový jazyk, niekedy možno až v prehnanej miere. Nepochybne sa mu však podarilo vytvoriť dielo, ktoré nesie stopy autentického svedectva zo života mladých ľudí v dnešnej slovenskej spoločnosti.

Sedem dní v pivnici (Perfekt) **Petra Karpinského** je dob-

rodruzným príbehom malého prašiškratika Celestína. Nie je hrdinom na prvý pohľad. Veď čo sa dá očakávať od bytosti, ktorá sa živí prachom? Karpinský ukazuje, že hrdinstvo nie je dané navonok viditeľnými kvalitami.

Rozprávanie o Celestínovi je ako iniciačná rozprávka. Odkrýva moment, keď sa z hrdinu-dieťaťa stáva dospelý. Celestín sa rozhodne vyslobodí svoju rodinu, ktorú uniesli násilné diktátorské šváby. Celestín nie je žiaden superman. A v tom je príbeh príťažlivý. Musí prestáť skúšky. Nepohol by sa dopredu, ak by zlyhal vo vnútorných motívoch alebo v integrite charakteru. Karpinský presvedčivo ukazuje, že hrdina neprežije sám. Na to, aby vykonal veľké veci, potrebuje mať v srdci priestor pre priateľov.

Lubomír Feldek v **Čiernobielej knihe rozprávok** (Virvar) predstavuje výber nových i starších autorských rozprávok. Dopĺňa sériu feldekovských farebných kníh: *Modrú knihu rozprávok* (1974), *Zelenú knihu rozprávok* (1983) a *Modrozelenú knihu rozprávok* (2004). Podľa autorových slov sa podkladom rozprávok stali ilustrácie jeho priateľa a spolupracovníka Albína Brunovského. Ide však najmä o svojšnú Feldekovu hru s čitateľom. Požíva ho, aby preskúmal nielen detaily ilustrácií, ale aj princípy čierneho-bieleho videnia a svet za ním: slobodný, asociatívny. Čierno-biela rozprávková línia má preto viacero podôb – napríklad sprostredkováva vizuálny presun do zmenšeného sveta z Brunovského ilustrácie Pekného dňa. Autor však nasvecuje aj vnútorné symbolické „čierne a biele línie“, keď hovorí o hľadani životnej múdrosti (O Janovi, čo stretol Smrť), alebo poukazuje na prítomnosť čierneho-bielych a čiernych a bielych situácií pri vnútornom dozrievaní človeka (O štedrom bačovi a skúpom kráľovi). Feldek príznačne svojmu štýlu čitateľa stimuluje. Nápadly nezostávajú len na úrovni hry ako zábavný či tvorivý akt, ale posielajú čitateľa na cestu do „krajín“ nových a nových významov, čo je typické pre Feldekov umelecký rukopis.

V krajine symbolov?

Príbehy **Jána Milčáka** plynú po hranici reálneho a fantastického sveta. Osobitosťou jeho autorského rukopisu je svojrázny symbolický jazyk, ktorý si postupne vytvára a prenáša z diela do diela. Jeho súčasťou sú postavy (vtáky, ako kavka, vrana, kocúr Kilimandžáro, starček Albert, starénka Zuzanka, maliar). V príbehoch existujú autonómne, no poučený čitateľ (dospelý) ich môže vnímať v širšom kontexte Milčákovho diela. Jednotlivé diela sú totiž akoby epizódy veľkej pomyslenej knihy. Sú to záznamy udalostí, príbehy-mýty, ktoré sú súčasťou života Milčákovskej rozprávkovej krajiny. Tvoria kolektívnu identitu jej svojrázneho obyvateľstva. Možno aj preto Milčákovy knihy nie vždy pôsobia ako úplne uzavretý celok. Platí to aj v prípade knihy **Trinásta komnata** (Modrý Peter). Príbehy o druháčke Kataríne sú rámcované témou školy. Ale len v pozadí. Téma školy nie je hybným činiteľom príbehu. Autor ju použil ako determinant, ktorý bližšie vymedzuje časopriestor rozprávania. V diele to má hlbší význam. Školský rok sa predsa neodohráva len v školskej lavici. Hrdinka sama objavuje múdrosti života. Sama sa učí najdôležitejší predmet: BYŤ. Miera otvorenosti a komunikatívnosti jednotlivých príhod môže byť pre dieťa problematizujúca. Hoci dokáže vnímať detaily, symbolickému jazyku vie porozumieť len intuitívne.

Platí to aj o knihe **Obrov brat** (Modrý Peter). Na rozdiel od *Trinástej komnaty* je tu však naratívna zložka výraznejšia, a teda detskému čitateľovi prístupnejšia. Obrov brat je príbehom o vzťahu chlapca Benona a obra. Symbolicky ho možno čítať ako vzťah dieťaťa a dospelého. Chlapec sa z bezpečnej vzdialenosti (na obrovom pleci) zoznamuje so svetom. Obor mu poskytuje opateru a vzťah. Prejavuje mu dôveru. Dovoľuje mu priblížiť sa. Dokonca si od neho

nechá ískať vo vlasoch. Pri tom Benon zvedavo nazrie obrovu do ucha. Nájde v ňom spať vrabca. Nedá mu, aby sa k vrabčovi nepriblížil a neobzrel si ho zblízka, a tak ho vyberie. Vrabec z obrovho ucha má démonický charakter. Manipulatívne vstupuje Benonovi do svedomia. Presvedčí ho, že obor ho za zvedavosť potrestá. Malý Benon nie je ešte dostatočne silný na to, aby negatívny vplyv úplne zvládol. Potrebuje pomoc. V pozadí záchranu stojí symbolicky aj veľký obor, ktorý sa snaží zastaviť dôsledky vrabčovho skazonosného pôsobenia.

Symbolický plán Milčákovho rozprávania je bohatý na významy a súvislosti. Myslím, že je adresovaný najmä dospelému alebo staršiemu, skúsenejšiemu čitateľovi, ktorý dokáže jeho hĺbku dešifrovať. Pre dieťa otvára priestranstvo, v ktorom sa spočiatku bude pohybovať intuitívne, menej uvedomelo než poučený dospelý čitateľ. Ale aj to je cieľom symbolického rozprávania.

Rozpätia realistickej prózy

Miroslav Masaryk úspešne debutoval fikciou *Pán Stojka a myšička Sojka* (2009) o paralelných svetoch, ľudskom a zvieracom, adresovanou čitateľom staršieho školského veku. Za vydarený titul možno považovať aj najnovšiu prózu **Bolí sme frajeri** (Buvik). Autor sa zamerával na problematiku chlapčenského dospievania. Príbeh sa odohráva približne v 60. rokoch minulého storočia. Príťažlivosť Masarykovho autorského rukopisu spočíva v autenticite a detailnej kresbe vnútorného sveta dvoch kamarátov Marka a Doda. Predstavujú charakterovo protikladné typy. Marek, inak rozprávač príbehu, je plachý a naivnejší. Dodo pôsobí skúsenejšie a vyspelejšie, no i bezzásadovejšie. Tok rozprávania plynie „na jeden dych“ medzi „dobrodružstvami“ (drobné krádeže, pozorovanie nahých dievčat na plavárni) a citovými poryvmi hrdinu. Marek prechádza peripeťami citového dospievania (reprezentujú ho vzťahy s rôznymi typmi dievčat) a hodnotového dozrievania v komplikovanom dobovom kontexte, za ktorým cítiť nevyrovnanosť hodnôt (problémy nezvládanej moci, udavačstvo, krádeže medzi robotníkmi).

Román **Adolfa Lachkoviča** *Hádatá a skaly. Príhody Paťka Hrončeka* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) sa odohráva v období druhej svetovej vojny. Podobne ako u Masaryka, historická línia sa podieľa na utváraní prostredia deja, nie je však cieľom autorovho rozprávania. Hlavným hrdinom príbehu je osemročný Patrik. Pochádza z neúplnej rodiny, z ťažkých sociálnych pomerov. Jeho osobná situácia sa vyhroť, keď mu mamu odvezú do sanatória, kde sa musí liečiť na pľúcny nález. Patrik je umiestnený na tri roky do detského domova. Drsné prostredie, osamotenosť, smútok za mamou a za domovom, ťažkosti s adaptáciou v kolektíve determinujú jeho psychické prežívanie. Autor presvedčivo vykresľuje psychické reakcie jeho vnútorného zápasu. K silným výrazovým prvkom pritom patria Patrikove vnútorné monológy adresované mame, v ktorých komentuje svoju neľahkú situáciu. Príbeh je vierohodne podaný, pútavý a dramatický. Lachkovičov posledný román (vyšiel krátko po jeho smrti) možno zaradiť k výrazným titulom spoločenskej prózy.

Siedmy ročník súťaže pôvodnej poviedkovej tvorby pre deti a mládež sa predstavuje novou zbierkou, výberom najúspešnejších poviedok s titulom **Adela, neopováž sa!** (Perfekt) podľa víťaznej poviedky Petra Karpinského.

Projekt poviedkovej súťaže je u nás ojedinelým svojho druhu. Najmä v posledných rokoch sa výrazne profiloval smerom k spoločenskej próze. Vo výbere sa príznačne záujmu detí nachádzajú témy prvých lások, sociálne, vzťahové problémy, zápasy s dospievaním, s trémou, komplikované vzťahy v rozpadnutých rodinách, rasové

problémy a životné ťažkosti, ktorým čelia deti z detských domovov.

V tomto ročníku je kvalita príspevkov v antológii rozkolísanejšia než po iné roky. K najpôsobivejším textom patrí víťazná poviedka Petra Karpinského *Adela, neopováž sa!* a poviedka Jany Bodnárovej *V záhrade papierového draka*.

Próza **Anny Robertovej-Michalovej Marianka** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) je určená deťom mladšieho školského veku. Približuje aktuálnu a prospešnú tému: problémy integrácie rómskych detí. Situácia hlavnej hrdinky, rómskeho dievčatka Marianky, je komplikovaná aj tým, že je telesne postihnutá (po úraze má zle zrastenú a oslabenú jednu ruku). Navyše, prežila ťažkú traumu. Jej otec, alkoholik, bol v opitosti násilný typ. Adoptuje si ju teta Danka. Autorka sa snažila priblížiť typické prejavy rómskej mentality. Celkovo však knižka vyznieva nepresvedčivo. Príbeh je nekoherentným konštruktom modelových textov na problémové témy. Knižka pôsobí neucelene a umelo.

Rozprávky o zvieratách

Jedným z hlavných kritérií, podľa ktorých si deti vyberajú knihu, je téma. V tohtoročnej produkcii pre deti má kvantitatívne silné zastúpenie téma zvierat. Skúsenosti z minulých rokov sa, žiaľ, opäť potvrdili. Autori sa obyčajne priveľmi spoľahnú na vlastnú príťažlivosť tejto témy a texty zostávajú bez hlbšej výpovednej hodnoty. Aj v tohtoročnej produkcii je málo kníh, o ktorých by sme mohli povedať, že autor aspoň v uspokojivej miere využil potenciál obľúbenej témy zvierat a spracoval ho dostatočne podnetným spôsobom.

K vydarenejším titulom patrí knižka **Libuše Friedovej Babka a kocúrik Gira** (Regent). Možno nie je najlepším titulom z autorkinej tvorby. Zachováva si však stále punc Friedovej majstrovstva a skúsenosti písať pre najmenších čitateľov.

Vzťahový aspekt, emocionalita, harmónia priateľstva so živým tvorom vytvárajú zorný uhol, pod ktorým je budovaná naratívna zložka textu, a je mu aj podriadená. Próza má realistický základ. Autorka však používa aj prvky fantastiky. Na vzťahu babky a kocúrika môžeme sledovať vzťah dospelého a dieťaťa. Správanie kocúrika je štylizované na spôsob dieťaťa. Podobne, ako sa dieťa učí nadväzovať vzťah s okolím, aj kocúrik sa učí poznať svoj domov. Nie ako bydlisko, ale ako prostredie intímnych, blízkych vzťahov. Čitateľ pozoruje proces vnútornej transformácie Gíru na „vychovaného kocúra“.

Slabšou stránkou je organizácia textu - miestami oslabuje pocit autenticity a emocionalita výpovede.

Ani knižka **Jána Turana Tri myšky mytrišky** (DAXE) sa zrejme nezaradí k najlepším dielam tohto autora. Napriek tomu má šancu uspokojiť recepčný potenciál predškôľakov.

Základná línia príbehu je jednoduchá: bojzlivé myšky Jajka, Jojka a Jujka nevystrčia nos zo svojej chyžky. Prestávajú sa však báť, keď zistia, že starý kocúr Muro nie je pre ne viac nebezpečný. Nebezpečná nie je ani jeho náhrada, mladá a neskúsená „mačička z košíčka“. Myškám sa ju na čas podarí nielen oklamať, ale aj zotročiť. Musí im slúžiť.

Rozprávanie o zvieratkách vytvára ilúziu paralelného sveta. Je blízka mysleniu predškôľaka. Podobne ako pri hre s hračkou, fantazijný svet a realita dieťaťa sa prelnajú. Rozprávkové zvieratka symbolicky zastupujú skutočnosti, ktoré dieťa z reality pozná. Rytmus rozprávania, striedanie prozaického textu s veršovačkami a s riekankami, podporuje predškôľacký spôsob vnímania cez hru.

Spisovateľ **Anton Rákay** je známy ako autor rozprávok o tatarskej faune. Aj v najnovšej publikácii **Kamaráti z hory pod Končistou** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) približuje svet tatarských zvierat. V príbehoch spája civilizačný a prírodný feno-

mén, poukazuje na nezdravé dôsledky tohto prieniku. Rozprávania však pôsobia prvoplánovo, schematicky.

Vzťah k zvieratám tematizovala aj herečka **Zdena Studenková** v zbierke príbehov **Moji miláčikovia** (Ikar). Knižka je určená predškôľakom. Jej súčasťou sú aj texty piesní s notovým zápisom a CD so zvukovou nahrávkou rozprávok, ako aj pesničky v podaní skupiny Fragile. Autorka sa usiluje priblížiť dieťaťu vzťah k domácim miláčikom a zodpovednosť za to, ako sa človek o nich stará. Vychádza pritom z autopsie, čo dodáva rozprávaniu autentický ráz. Literárna úroveň tejto publikácie je však nízka.

Rozprávka **Šuďo Klamár z Klamároviec a jeho šibalstva** (Tranoscius) vznikla podľa básne Johanna W. Goetheho *Reinike Fuchs* vo forme prozaického prerozprávania. Šuďo je prešibaným lišiakom, ktorý zneužíva naivitu, ale aj slabé stránky zvierat v ríši kráľa Leva. Autorkou prózy je **Daniela Hroncová Faklová**. Podľa jej slov však nejde o úplne samostatné dielo. Je to úprava staršej prozaickej adaptácie Goetheho textu od Olgy Gašparikovej, ktorý vyšiel v prvej polovici minulého storočia.

Faklovej text je z viacerých dôvodov problematický. Nie je zjavný ani autorský zámer, koncepcia prerozprávania. V texte unikli viaceré významy Goetheho básne, čím sa prozaický text sploštil. Vidno, že pôvodný básnický text nebol (a v tom čase ani nemohol byť) intencionálne venovaný deťom. Tento moment autorka nezvážila.

Za mimoriadne slabé dielo považujem zbierku rozprávok **Mária Čechovičovej Koza Erža** (Kasico), ktorá je podľa všetkého určená čitateľom mladšieho školského veku. Rozprávky sú obohatené o piesne a veršovačky. Autorka neprejavila odhad pre mieru a vkus. Čitateľa sa snaží získať poplatným spôsobom prostredníctvom reklamne znejúceho jazyka a expresívnych výrazov.

Knižky ľahkého čítania

Téme adaptácie na školu sa venuje **Roman Brat** v knižke **Škola za rohom alebo nezbedy školáka Šuška** (SPN - Mladé letá). Bratov text je kultivovane napísaný a čitateľsky nenáročný. Jednoduchý príbeh s premyslene striedanými momentmi napätia, ale i zábavy je prehľadný, ľahko čitateľný. Autor si pozornosť čitateľa poistil z viacerých strán. Hlavný hrdina Šuško predstavuje typicky príťažlivé postavy začínajúcich školákov, ktorí sa snažia udržať balans v návale nových životných skúseností. Príbeh je rozprávaný v ich-forme. Rozprávačom je hlavný protagonista. Brat využíva situačnú a slovnú komiku, ktorá vychádza nielen z jeho nezbednej a zvedavej povahy, ale aj z osobiteho „prváckeho“ pohľadu na svet.

Vyrovňovanie sa s novým súrodencom v rodine, otázky rodovej identifikácie, adaptácia prváka na školský život tvoria tematický rámec knižky **Marty Hlušikovej Čo baby nedokážu** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej).

Autorka z nej vytvorila základ humorného rozprávania o dvoch výmyselníkoch, bratoch Maťkovi a Braňovi, ktorí čelia novým životným skúškam v súvislosti s očakávaním narodenia sestry. Autorka pracuje so situačným humorom. Hlušiková plasticky tvaruje kontext príbehu. Jej rozprávanie zachytáva širšie spektrum vývojových zmien a posunov v poznaní u rozprávača príbehu a predstavuje typ ľahkého, zábavného čítania pre deti mladšieho školského veku.

Aj v novej knižke **Brata musíš poslúchať** (SPN - Mladé letá) prichádza **Gabriela Futová** s čitateľsky obľúbenou témou o dospievaní, dozrievaní a o súrodeneckých zhodách i nezhodách.

Nadväzuje na model dvoch rozprávačov (ja - on), ktorý použila už v dielach *Zmätené dvojčky zo slepej uličky*. *Neobyčajné postrehy dvoch školákov* (2008, spoluautor Roman Brat) a *Chlapci padli z višne - dievčatá z jahody* (2010, spoluautor Roman Brat). V novej knihe

využíva nielen osobitosti chlapčenskej a dievčenskej optiky, ale aj vekovo podmienené rozdielnosti pohľadov.

Hlavní hrdinovia, ôsmak Dodo a jeho sestra – prváčka Žabka, čelia novej rodinnej situácii. Otec sa rozhodne hľadať si prácu v zahraničí a odchádza na jeden rok pracovať do Británie. Zodpovednosť za chod rodiny sa delí medzi mamu a Doda. Dodovi sa ťažko vžíva do dievčenského a navyše i detského myslenia. Obraz rodinnej situácie komplexárne dopĺňajú Žabkine postrehy. S príznačnou detskou naivitou komentuje rodinné kalamity, svojimi opismi situácií odkrýva nepriřzané zákutia Dodovho rozbúreného sveta. Porovnávanie obidvoch pohľadov umožňuje Futovej účelne využívať situačný humor.

Knižka **Petra Glocka Král psov** (Perfekt) je novšou verziou jeho prózy *Lietajúci klobúk* (1992). Dedkov lietajúci klobúk je symbolom slobodomyselného prístupu k životu. Je tiež fantastickým časomerom. Jeho let odmeriava prázdninový čas Maťa a jeho mladšej sestry Lenky u starých rodičov. Vzťah starých rodičov a vnúcat, vzťah k prírode, vzťah k zvieratám (k psom), zázračnosť prírody a zdravý život na dedine, neobyčajný, svojrázny dedko, to sú tematické a motívické rámce, v ktorých sa rozvíjajú prázdninové epizódky Maťa a Lenky. Glocko využíva drobné fantastické prvky (dedkov lietajúci klobúk, hovoriaca príroda, hovoriaci pes) na poetizáciu dejového priestoru.

Mama musí ísť do pôrodnice, a tak otecko odvezie malú Bobuľu na čas k starým rodičom. Tento problémový rámec, v našej literatúre nie neobyčajný, je východiskom príbehov dievčatka Bobule pre predškolský a mladší školský vek v knihe **Bobuľa** (Perfekt) od **Margit Garajszki**.

V zajatí schém

Publicista a spisovateľ **Jozef Kollár** nepatrí k nováčikom v žánri autorskej rozprávky. V próze **Krajina Bodliačikovo** (Forza Music) spája príhody šikovného Pípiho a jeho učiteľa, priateľa a vynálezcu, bodliačika Leo Narda s interaktívnymi praktickými úlohami. Spojenie praktickej aktivity s príbehom môže byť pre začínajúceho čitateľa motiváciou na to, aby sa s textom lepšie zžil. Literárna kvalita samotných príbehov je však nižšia. Rozprávanie pôsobí prvoplánovo, postavy sú ploché, bez vnútorného vývoja. Autor sa usiluje udržať kontakt s čitateľom prostredníctvom prekvapivých odhalení zo života bodliakov. Využíva tiež princíp paralely. Správanie a zvyklosti Bodliačikov majú isté analógie s ľuďmi. Paralelný princíp sa dá v tvorbe pre deti výborne využiť. Kollár si však vyberá triviálne spajitosti, alebo ich nedostatočne zapracuje do príbehu. Nedotiahnutá je aj charakterová kresba hrdinov a motivácia ich konania. Potenciálne silné témy, ako hrdinstvo (napríklad boj s muchou mäsiarkou) alebo skúška odvahy (odolať pokušeniu zapichnúť sa do vlneného svetra či flanelovej košeľa) sú vykreslené banálne, bez napätia.

Voľné pokračovanie príhod muflóna – kamionistu Ancijáša v knižke **Branislava Jobusa Ako muflón Ancijáš cestoval na západ** (Vydavateľstvo Slovart) je typickým prípadom toho, keď autor ustrnie v modeli svojho predchádzajúceho diela a akoby nevedel príbeh ďalej tvorivo rozvíjať.

Alena Chudíková siahla v knihe **Majdalenka v záhrade** (PRO) po tradičnej téme zázračnej záhrady. Je rozprávková, živá a dokáže s človekom komunikovať. Tiež pôsobí uzdravujúco. Zároveň však sama potrebuje uzdravenie; je zanedbaná, zarastená burinou. Paralelne k nej potrebuje uzdravenie aj hlavná hrdinka, chudorľavé mestské dievča Majdalenka. Rýchlo sa však adaptuje na zmenu prostredia a začne sa o záhradu starať. Autorka rozvíja dej i plán postáv schematicky. Knižka pôsobí naivne, plocho a čitateľa nestimuluje.

Súčasťou knižky je CD, na ktorom načítal rozprávky autorkin manžel, herec Ladislav Chudík.

Vo svojej štrnástej knihe **Hovoriace auto Bystrík** (TypoPress) podáva **Michal Repovský** príbeh o desaťročnom chlapcovi Matúškovi, ktorý vyrastá v takmer ideálnej rodine. Záľubou obidvoch rodičov je robiť Matúškovi radosť. Otec-konstruktér mu preto na jeho vlastnú žiadosť vytvorí s kolegami hovoriace auto – Bystríka. Bystrík nie je obyčajný stroj. Je inteligentný a dokonca dokáže prežívať emócie ako človek. Príbehy Bystríka pôsobia vykonštruovane. Konanie postáv je nedostatočne motivované, nasleduje a priori daný zámer autora.

Zbierka autorských rozprávok **Stanislava Bebjaka Rozprávková kapsička** (Regent) pôsobí nevyváženým dojmom. Autor sa usiluje ozvláštniť rozprávanie prekvapivými prvkami (anglický chrt dostane transfúziu). Nie vždy však pôsobia funkčne.

Peter Kubica sa v **Javornických rozprávkach** (Magma) inšpiroval rozprávkovým bohatstvom spod Javorníka. Jeho podanie však prvoplánovo ustrnulo v tradičných rozprávačských schémach. Ich literárna úroveň je nižšia.

Román **Ladislava Hrubého Brána do zabudnutého údolia** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) je určený čitateľom staršieho školského veku. Spracováva tému prázdninových dobrodružstiev. Autor pritom vychádzal z tradičnej motívickej schémy. Dve znepriatelené partie dospievajúcich sa vyberú na tajnú výpravu, o ktorej neinformujú rodičov. V istom momente sa stratia. Prepadnú sa bránou v čase. Kam? To sa už nedozvieme. Takmer im však pri tom ide o život. Napokon ich zachráni dievča zo sveta minulosti, Ruženka (ešte k tomu Šipková!), a prevedie ich bránou času späť. Postavy sú modelové bez hlbšej psychologickkej motivácie. Veľmi slabá je druhá časť románu, v ktorej sa hrdinovia posunú do inej časovej dimenzie. Autor nezvládol prácu s historickými reáliami.

Komiksová knižka **Mišo a Rišo z našej ulice** (DAXE) **Danuše Dragulovej-Faktorovej** obsahuje každodenné príbehy Riša a Miša. Zaznamenáva ich v chronologickej postupnosti, v časovom úseku od staršieho školského veku až po začiatok strednej školy. Tento zámer bol možno priveľkým sústom. Vývoj postáv nie je v príbehoch badateľný. Dokonca niektoré udalosti sa opakujú (napríklad príhody z prázdnin a zo začiatku roka). Postavy majú plochý, nevýrazný charakter. Príbehy väčšinou ilustrujú princípy a morálne poučenia. Problémy sú však znázornené priveľmi povrchno.

Bez výraznejšej literárnej invencie pôsobí aj podanie **Povestí z Pohronia** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) od **Petra Urbana**. Toto konštatujem aj napriek tomu, že si uvedomujem, že ide o náročný a záslužný vydavateľský projekt.

Fantasy

Ján Papuga sľubne debutuje románom **V krajine havranov** (Vydavateľstvo Slovart). Je to prvá časť zamýšľanej románovej trilógie. Odohráva sa v obyčajnom slovenskom meste v blízkosti Karpat. Hrdinom je dvanásťročný Dalius, adoptovaný chlapec slobodnej vychovávateľky v detskom domove. O svojom pôvode nič nevie. Nevie ani to, že si ho mama osvojila. Je citlivým (píše si dokonca denník), priateľským chlapcom a rojkom. So svojím tajomným pôvodom sa začína zoznamovať prostredníctvom iniciačných „živých“ snov. V nich dostáva pokyny, ako má naplniť svoje poslanie. Román je príjemným čítaním. Romány **Hora pravdy** a **Zabudnutý posol** (Don Bosco) sú poslednými časťami pentalógie **Kráľovná z Tammiru Vladimíra Štefaniča**. Čítanie príbehu je pútavé, no pre detského čitateľa aj náročné vzhľadom na množstvo symbolických odkazov, ktorých rozlúštenie si vyžaduje väčšiu čitateľskú skúsenosť, a tiež znalosť biblických prameňov. V žánri slovenskej fantasy je však prínosom. Štefanič sa snaží o hlbšiu výpovednú hodnotu.

Opak však platí o románoch **Odhalenie a Preklatie** (Fragment), ktorými zavŕšila mladá autorka **Marja Holeciová** tetralógiu **Mariotovi dediči**. Mnohé pasáže knihy sú prívlemlí závislé na pravdepodobnom „vzore“, Rowlingovej Harrym Potterovi.

Dobrodružný román **Nástrahy panského sídla** (Equilibria) je voľným pokračovaním trilógie *Na kopci strašidiel, V hrobke bohov, Štôlne dvoch tvári* od štrnásťročnej **Stely Brix**. Kniha má silnú výpovednú hodnotu najmä tým, že sa autorke podarilo rozpracovať taký rozsiahly projekt a vytrvať v ňom.

Román **Xénie Faktorovej Amarandia a tajomné kľúče** (DAXE) je prvou časťou zamýšľanej dobrodružnej trilógie pre mládež. Priateľstvo dievčaťa Melanie a elfky Jeyni symbolicky premostuje ľudskú ríšu zo záračným svetom. Melanie putuje po tajomnom svete Amarandia. Stretáva sa s čarodejnicami, trpaslíkmi, kentaurami; bytosťami, ktoré sú typické pre čarovné ríše vo fantasy. Literárna úroveň románu je slabšia.

Poézia na ústupe

Nová zbierka **Gabriely Dittelovej Knižka pod vankúš** (Trio Publishing) je určená deťom predškolského a mladšieho školského veku. V porovnaní s ostatnou vľahjšou produkciou predstavuje veľmi solídny výkon. Autorkin doposal najlepši. Zbierka síce obsahuje výrazovo tradičnejšie verše epického charakteru, nie však málo podnetné. Autorka má zmysel pre pointovanie a humor.

Veršovačky v debute **Dariny Okálievej – Komlóssyovej Vtáčičí orchester** (DAXE) sú venované domácim a exotickým druhom vtákov. Ich literárna úroveň je značne slabá.

Aj ďalšia zbierka veršovačiek **Jozefa zo Senca Dozvedám sa od Radka: – Poznáš tieto zvieratká?** (SLNCE) nedosahuje vyššie kvalitatívne méty.

Zbierka **Danuše Dragulovej-Faktorovej Na chvoste šarkana** (DAXE) obsahuje výber básničiek, veršovačiek, hádaniek a rôznych úloh pre najmenšie deti. Boli publikované v časopisoch Zvonček a Maxík. Literárna kvalita je slabšia. Podobne to platí aj o jej zbierke piesní **V rytme psíka bubenika** (DAXE).

Rozprávky s didaktickým zámerom

Rozprávky o slovenčine **Kataríny Habovštiakovej Krásna je naša reč** (Karmelitánske nakladateľstvo) majú čitateľov motivovať k hlbšiemu vzťahu k rodnému jazyku. Zámer autorky je nesporne dôležitý, žiaľ, nepodarilo sa jej ho presvedčivo vyjadriť. Text je koncipovaný príliš schematicky, vyznieva značne mentorsky...

Rozprávky o strašdielkach z Urbanovej veže (Art pro fór) od **Jany Mičuchovej** sú druhou časťou cyklu **Košických rozprávok**. Približujú detským čitateľom históriu Košíc a ich pamiatky. Osobitne sú zamerané na historické jadro mesta. Autorka si zvolila klasický osvedčený model hrdinov – sprievodcov, ktorí sú rozprávačmi histórie a zároveň aktérmi príbehov, súvisiacich s putovaním po pamätihodnostiach mesta.

Rozprávky nielen na čítanie (VI. nákl.) od **Andrey Nagyovej** vychádzajú z jej odbornej psychologicko-terapeutickej praxe. Kniž-

ka obsahuje štrnásť príbehov so sprievodnými úlohami a otázkami. Texty sú jednoduché, modelové, prispôsobené problému, na ktorom chce dospelý s dieťaťom prostredníctvom rozhovoru pracovať. Nápad je záslužný. Textu by však pomohla lepšia redakčná úprava.

Rádová sestra **Damiána Baginová** vytvorila sériu didaktických knižiek veršovaných epických básničiek pre čitateľov od troch rokov. Jednotlivé tituly názorne vyjadrujú tému: **Anjel Riško a ročné obdobie, Anjel Riško a farby, Anjel Riško a zvieratká, Anjel Riško a abeceda, Anjel Riško a čísla, Anjel Riško a svet** (Karmelitánske nakladateľstvo). Škála tém zodpovedá vzdelávaciemu rámcu čitateľov predškolského veku. Poetická úroveň básničiek je slabšia po formálnej i výrazovej stránke.

Soňa Čermáková-Uličná je autorkou série obrázkových knižiek o dvojčatách **Mimi a Tomi sa tešia na Vianoce** (G. Jarábik) a **Mimi a Tomi idú do škôlky** (Giftpack). Obrázky a text situačne znázorňujú činnosti a návyky, ktoré si dieťa má osvojiť. V podobe obrázkových knižiek vyšli v podaní autorky aj známe rozprávky **Ako dedko ťahal repu** a **O Červenej čiapočke** (obe Giftpack).

Veršovačky, ktorých cieľom je rozvíjať slovnú zásobu dieťaťa a jeho vzťah k zvieratám, obsahuje séria obrázkových knižiek **Tomaša Čermáka Veselé básničky o zvieratkách z dvora a z lesa a Veselé básničky o zvieratkách zo ZOO** (obe Giftpack).

Knižka **Sibyly Mislovičovej Sníčky zo záračnej poduštičky** (MATYS) je venovaná procesu adaptácie prvákov na nový režim, vyplývajúci zo školských povinností. Autorka vytvorila sériu príbehov o malom prvákovi, ktorý pôvodne nerád chodil večer do postele. Preto mu mama kúpila „záračný“ vankúšik na spanie. Počas spánku sa mu sníva. Sny majú zväčša symbolickú podobu, odráža sa v nich to, s čím sa počas dňa nevyrovnal. Hrdina si svoju chybu vždy uvedomí. Sny sú preto prezentované ako prostriedok vlastnej introspekcie. V prípade protagonistu plnia sekundárne v istom zmysle výchovnú funkciu. Literárna úroveň textov je značne slabá.

Významnejšie edičné diela

Zbierka ľudových a umelých piesní **Spievanky, spievanky** (SPN – Mladé letá) je ilustrovanou, notovanou publikáciou určenou predškólakom a deťom mladšieho školského veku. Jej zostavovateľkou je Terézia Ružičková. Kniha odpovedá na dlhodobý nedostatok piesňového materiálu pre túto vekovú skupinu detí. Záslužným vydavateľským projektom pre najmenších čitateľov je výber rozprávok **O Jankovi Polienkovi** v podaní klasickej autorky **Márie Ďuríčkovej** (Buvik). V tomto prípade by som rada zdôraznila výbornú kvalitu vydania. V poslednej dobe sa totiž nie vždy stretáme s profesionálnym zaobchádzaním s Ďuríčkovej textami.

Na záver sa mi chce vrátiť k tomu, čo som pri podobnej príležitosti napísala už vlni: „Pri čítaní minuloročných titulov som sa neubrnila dojmu, že sa vo väčšine prípadov brázdilo v plytkých vodách. Prevalu mali prvoplánové texty. V niektorých sa autori krčovitov pridržovali myšlienkových schém, povrchne mentorovali. V mnohých knižkách bol problém nájsť hlbšie posolstvo.“

Má minuloročná vydaná knižná produkcia dostatočný potenciál, aby naplnila intelektuálne, emocionálne a duchovné potreby detí a mládeže?“